

MAREK PARCHEM, WARSZAWA

KSIĘGA SOFONIASZA W QUMRAN: RĘKOPISY BIBLIJNE, CYTATY I ALUZJE W ZWOJACH NIEBIBLIJNYCH ORAZ *PESZER DO KSIĘGI SOFONIASZA*

Wśród zwojów odkrytych na Pustyni Judzkiej nad Morzem Martwym tekst Księgi Sofoniasza jest reprezentowany przez fragmenty pięciu rękopisów biblijnych, w tym czterech hebrajskich (4Q77-78, 4Q82, Mur 88) i jednego greckiego (8Hev 1), znajdujące się w zwojach niebiblijnych cytaty (1QS, 4Q464) i aluzje (1QS, 1QH, 4Q382, 4Q504) oraz *Peszer do Księgi Sofoniasza* zachowany w pozostałościach dwóch zwojów (1Q15, 4Q170).

Biblijne rękopisy Księgi Sofoniasza

Fragmenty Księgi Sofoniasza zachowały się w czterech zwojach hebrajskich odnalezionych w czwartej grocie w Qumran (4Q77-78, 4Q82) i w Wadi Murabba'at (Mur 88) oraz w jednym zwoju greckim z Nachal Chewer (8Hev 1).¹ Wszystkie zwoje zawierające tekst tej

¹ Wydanie krytyczne tekstu Księgi Sofoniasza stanowiącej część zwoju *Dwunastu Proroków* zostało opublikowane w serii *Discoveries in the Judaean Desert* (DJD) w następujących tomach: **4Q77** – R. E. Fuller, 77. *4QXII b*, w: E. Ulrich i in. (red), *Qumran Cave 4, X: The Prophets*, DJD 15, Oxford 1997, s. 233-236 (+ pl. XLIII); **4Q78** – tenże, 78. *4QXII c*, w: tamże, s. 237-251 (+ pl. XLIV-XLVI); **4Q82** – tenże, 82. *4QXII g*, w: tamże, s. 271-318 (+ pl. XLIX-LXIV); **Mur 88** – J. T. Milik, 88. *Rouleau des Douze Prophètes*, w: P. Benoit, J. T. Milik, R. de Vaux, *Les grottes de Murabba'at*, DJD 2, Oxford 1961, s. 181-205 (+ pl. LVI-LXXXIII); **8Hev 1** – E. Tov i in. (red.), *The Greek Minor Prophets Scroll from Nahal Hever (8HevXIIgr)*. *The Seiyal Collection I*, DJD 8, Oxford 1990, s. 58-65 (+ pl. XIV-XV). Tekst Księgi Sofoniasza w synoptycznym zestawieniu (tj. hebrajskie fragmenty z biblijnych zwojów z Qumran i Wadi Murabba'at; greckie fragmenty z biblijnego zwoju z Nachal Chewer; cytaty znajdujące się w peszerze

księgi są częścią zbioru *Dwunastu Proroków*, ponieważ zgodnie z praktyką księgi tzw. Proroków Mniejszych były przepisywane wspólnie na jednym zwoju.²

Dane paleograficzne zwojów zawierających fragmentarycznie zachowany tekst Księgi Sofoniasza wskazują, że dwie kopie zostały zapisane pismem hasmonejskim, datowanym na lata 150-50 przed Chr. (4Q77-78), jedna kopia jest zapisana pismem herodiańskim, datowanym na lata 30 przed Chr. – 68 po Chr. (4Q82), natomiast rękopis z Wadi Murabba'at jest zapisany pismem poherodiańskim, datowanym na lata 68-135 po Chr. (Mur 88),³ zaś rękopis grecki z Nachal Chewer najprawdopodobniej pochodzi z końca I w. przed Chr.⁴

Rękopisy z Pustyni Judzkiej nad Morzem Martwym zawierają fragmenty pochodzące z wszystkich trzech rozdziałów biblijnej Księgi Sofoniasza. Zawartość manuskryptów przedstawia się następująco:⁵

---

do So; tekst masorecki i tekst grecki: LXX) został wydany w: B. Ego, A. Lange, H. Lichtenberger, K. de Troyer (red.), *Biblia Qumranica: Minor Prophets*, t. 3B, Leiden-Boston 2005, s. 141-155; zob. też E. Ulrich, *The Biblical Qumran Scrolls: Transcriptions and Textual Variants*, VTSup 134, Leiden 2010, s. 617-618; zob. także wydanie tekstu Księgi Sofoniasza w edycji elektronicznej: *Biblical Dead Sea Scrolls*, Bellingham 2010, Lexham Press, *Logos Bible Software*.

² Zob. M. A. Begg Jr., P. Flint, E. Ulrich, *The Dead Sea Scrolls Bible: The Oldest Known Bible Translated for the First Time into English*, New York 1999, s. 463; A. Tronina, *Biblia w Qumran. Wprowadzenie w lekturę biblijnych rękopisów znad Morza Martwego*, BZ.TNT 8, Kraków 2001, s. 61.

³ Zob. P. Muchowski, *Komentarze do rękopisów znad Morza Martwego*, Judaica i Hebraica 1, Poznań 2005, s. 338-340.

⁴ Zob. P. J. Parsons, *The Scripts and Their Date*, w: E. Tov i in. (red.), *The Greek Minor Prophets Scroll from Nahal Hever (8HevXIIgr). The Seiyal Collection I*, DJD 8, s. 22-26.

⁵ Zob. D. L. Washburn, *A Catalog of Biblical Passages in the Dead Sea Scrolls*, SBL.TCS 2, Leiden 2003, s. 151-152; B. Ego, A. Lange, H. Lichtenberger, K. de Troyer (red.), *Biblia Qumranica: Minor Prophets*, t. 3B, s. 141-155; P. Muchowski, *Komentarze do rękopisów znad Morza Martwego*, s. 374; zob. też A. Tronina, *Biblia w Qumran*, s. 29-30, 39-40.

KSIĘGA SOFONIASZA W QUMRAN

4Q77 (= 4QXII b)	So 1,1-2; 2,13-15; 3,19-20
4Q78 (= 4QXII c)	So 2,15; 3,2
4Q82 (= 4QXII g)	So 3,3-5
Mur 88 (= Mur XII)	So 1,1. 11-18; 2,1-15; 3,1-6. 8-20
8Hev 1 (= 8HevXIIgr)	So 1,1-6. 13-18; 2,9-10; 3,6-7

W zestawieniu z tekstem masoreckim Księgi Sofoniasza, zachowane fragmenty z Pustyni Judzkiej nad Morzem Martwym przedstawiają się następująco:⁶

Biblia Hebrajska (tekst masorecki)	Tekst z Pustyni Judzkiej (4Q77-78, 4Q82, Mur 88, 8Hev 1)
So 1,1	4Q77 frag. 1; Mur 88, kol. 19; 8Hev 1, kol. 20
So 1,2	4Q77 frag. 1; 8Hev 1, kol. 20
So 1,3	8Hev 1, kol. 20
So 1,4	8Hev 1, kol. 20
So 1,5	8Hev 1, kol. 20
So 1,6	8Hev 1, kol. 20
So 1,11	Mur 88, kol. 20
So 1.12	Mur 88, kol. 20
So 1,13	Mur 88, kol. 20; 8Hev 1, kol. 21
So 1,14	Mur 88, kol. 20; 8Hev 1, kol. 21
So 1,15	Mur 88, kol. 20; 8Hev 1, kol. 21
So 1,16	Mur 88, kol. 20; 8Hev 1, kol. 21
So 1,17	Mur 88, kol. 20; 8Hev 1, kol. 21
So 1,18	Mur 88, kol. 20; 8Hev 1, kol. 21
So 2,1	Mur 88, kol. 20
So 2,2	Mur 88, kol. 20

⁶ Zob. *Zephaniah*, w: *Biblical Dead Sea Scrolls*, Lexham Press, *Logos Bible Software*.

MAREK PARCHEM

So 2,3	Mur 88, kol. 20
So 2,4	Mur 88, kol. 20
So 2,5	Mur 88, kol. 20
So 2,6	Mur 88, kol. 20
So 2,7	Mur 88, kol. 20
So 2,8	Mur 88, kol. 20
So 2,9	Mur 88, kol. 20; 8Hev 1, kol. 22
So 2,10	Mur 88, kol. 20; 8Hev 1, kol. 22
So 2,11	Mur 88, kol. 20
So 2,12	Mur 88, kol. 20
So 2,13	4Q77 frag. 2, kol. 2; Mur 88, kol. 20
So 2,14	4Q77 frag. 2, kol. 2; Mur 88, kol. 20
So 2,15	4Q77 frag. 2, kol. 2; 4Q78 frag. 34; Mur 88, kol. 20
So 3,1	Mur 88, kol. 20
So 3,2	4Q78 frag. 34; Mur 88, kol. 20
So 3,3	4Q82 frag. 103; Mur 88, kol. 20
So 3,4	4Q82 frag. 103; Mur 88, kol. 20
So 3,5	4Q82 frag. 103; Mur 88, kol. 20
So 3,6	Mur 88, kol. 20; 8Hev 1, kol. 23
So 3,7	8Hev 1, kol. 23
So 3,8	Mur 88, kol. 21
So 3,9	Mur 88, kol. 21
So 3,10	Mur 88, kol. 21
So 3,11	Mur 88, kol. 21
So 3,12	Mur 88, kol. 21
So 3,13	Mur 88, kol. 21
So 3,14	Mur 88, kol. 21
So 3,15	Mur 88, kol. 21
So 3,16	Mur 88, kol. 21

So 3,17	Mur 88, kol. 21
So 3,18	Mur 88, kol. 21
So 3,19	4Q77 frag. 3; Mur 88, kol. 21
So 3,20	4Q77 frag. 3; Mur 88, kol. 21

Rękopisy Księgi Sofoniasza z Pustyni Judzkiej w relacji do tekstu masoreckiego i LXX zawierają stosunkowo mało różnic tekstualnych. W odniesieniu do pewnych cech charakterystycznych można stwierdzić, że fragmenty księgi zawarte w 4Q77, 4Q82 i Mur 88 reprezentują tekst bardzo bliski tradycji protomasoreckiej, zaś w 4Q78 nie zachowały się znaczące warianty tekstualne.⁷ Grecki rękopis 8Hev 1 prezentuje wczesną żydowską rewizję Septuaginty opartą na tekście przedmasoreckim, która najprawdopodobniej należy do recenzji znanej pod nazwą kaige-Teodocjon. Cechą charakterystyczną tej recenzji jest zapisywanie imienia własnego Boga, tj. JHWH, pismem starohebrajskim.⁸

Większość różnic tekstualnych występujących między tekstem masoreckim Księgi Sofoniasza a tym, które prezentują zwoje z Pustyni Judzkiej, dotyczy ortografii i morfologii. Najważniejsze warianty tekstualne przedstawiają się następująco:

- So 1,4-5 (TM): „⁴ I wyciągnę rękę Moją przeciw Judzie i przeciw wszystkim mieszkańcom Jerozolimy, i wytnę z tego miejsca pozostałość Baala, imię kapłanów pogańskich wraz z kapłanami, ⁵ i tych, którzy na dachach oddają pokłon wojsku

⁷ Zob. R.E. Fuller, *Minor Prophets*, w: L.H. Schiffman, J.C. VanderKam i in. (red.), *Encyclopedia of the Dead Sea Scrolls*, t. I, Oxford 2000, s. 555-557; szerzej na ten temat, zob. tenże, *The Form and Formation of the Book of the Twelve: The Evidence from the Judean Desert*, w: J.W. Watts, P.R. House (red.), *Forming Prophetic Literature: Essays on Isaiah and the Twelve*, Fs. John D.W. Watts, JSOTSup 235, Sheffield 1996, s. 86-101; F. García Martínez, *The Text of the XII Prophets at Qumran*, OTE 17/2004, s. 103-119.

⁸ Zob. D. Barthelémy, *Critique textuelle de l'Ancien Testament*, OBO 50/3, Göttingen 1992, s. cxl-cxli; E. Tov, *The Greek Biblical Texts from the Judean Desert*, w: tenże, *Hebrew Bible, Greek Bible, and Qumran*, TSAJ 121, Tübingen 2008, s. 349, 361.

niebios (...). W tekście 8Hev 1 (kol. 20, linia 37) został pominięty spójnik przed wyrażeniem „ci, którzy oddają pokłon” (τους προσκυνουντας) w So 1,5, który znajduje się zarówno w tekście masoreckim (ואת־הַמִּשְׁתַּחֲוִיִּים), jak i w Septuagincie (και τους προσκυνουντας).

- So 2,3 (TM): „Szukajcie JHWH wszyscy ubodzy ziemi, którzy czynią prawo Jego! Szukajcie sprawiedliwości, szukajcie pokory! Może ukryjecie się w dniu gniewu JHWH”. W Mur 88 (kol. 20, linia 13) słowo „ziemia” w wyrażeniu „wszyscy ubodzy ziemi” jest pozbawione rodzajnika (כל ענוי ארץ), podobnie jak w LXX (παντες ταπεινοι γης), natomiast występuje on w tekście masoreckim (כל ענוי הארץ).
- So 3,7 (TM): „Mówiłem: Ach, bój się Mnie! Przyjmij upomnienie, a nie zostanie wycięty przybytek jej, wszystko, co zamierzyłem wobec niej. Zaprawdę pośpieszyli się, aby znieprawiać wszystkie swoje czyny”. Zamiast występującego w tekście masoreckim wyrażenia „przybytek jej [מעוניה]”, tj. Jeruzolimy, w 8Hev 1 (kol. 23, linie 39-40) pojawia się określenie „źródło jej [η πηγη αυτης]”, zaś w LXX występują słowa „sprzed oczu jej [εξ οφθαλμων αυτης]”. O ile w TM i 8Hev 1 jest mowa o zniszczeniu sanktuarium w Jeruzolimie, o tyle w LXX chodzi o usunięcie mieszkańców miasta.
- So 3,9 (TM): „Bo wtedy przywrócę ludom [אל־עמים] wargę czystą, aby przywołać ich wszystkich w imię JHWH, aby służyli Jemu jednym ramieniem”. W Mur 88 (kol. 21, linia 3) pojawiają się dwie różnice w stosunku do tekstu masoreckiego w odniesieniu do wyrażenia „dla ludów”, mianowicie występuje inny przyimek oraz rodzajnik (על־העמים).
- So 3,15 (TM): „Oddalił JHWH wyroki twoje, usunął nieprzyjaciela twego, Król Izraela, JHWH, jest pośród ciebie, nie będziesz bać się więcej zła”. Podczas gdy w tekście masoreckim występuje liczba pojedyncza w wyrażeniu „nieprzyjaciel twój [אי־יך]”, to w Mur 88 (kol. 21, linia 11) pojawia się liczba mnoga, a więc „nieprzyjaciele twoi [אי־יך]”, podobnie jak w LXX: „uwolni cię z ręki nieprzyjaciół twoich [εχθρων σου]”.

Cytaty i aluzje w niebiblijnych zwojach z Qumran

W pismach qumrańskich znajdują się dwa cytaty z Księgi Sofoniasza, mianowicie w *Regule zrzeszenia* (IQS 5,11 = So 1,6) i w *Wykładzie na temat patriarchów* (4Q464 frag. 3, kol. 1, linia 9 = So 3,9) oraz kilka wyraźnych aluzji: w *Regule zrzeszenia* (IQS 10,22; par. 4Q260 frag.1, kol. 5, linia 3 = So 3,13), dwie w *Zwoju hymnów* (IQH 13,32 i 17,6 = So 1,15), w *Parafrazie Ksiąg królewskich* (4Q382 frag. 9, linia 4 = So 1,5), w *Słowach ciał świecących* (4Q504 frag. 1-2, kol. 5, linie 5-6 = So 1,18; 3,6.8).⁹

IQS (= IQ28; IQReguła zrzeszenia). W IQS 5,11 pojawia się cytat z So 1,6 („... i którzy nie szukają JHWH i nie radzą się Jego”),¹⁰ który jest częścią proroctwa skierowanego przeciwko bałwochwalcom z Judy i Jerozolimy (So 1,4-6). Prorok zapowiada unicestwienie tych, którzy czczą obce bóstwa (tj. Baala, Milkoma, wojsko niebios) i odrzucają prawdziwego Boga (tj. JHWH):

- 4 „I wyciągnę rękę Moją przeciw Judzie i przeciw wszystkim mieszkańcom Jerozolimy, i wytnę z tego miejsca pozostałość Baala, imię kapłanów pogańskich wraz z kapłanami,
5 i tych, którzy na dachach oddają pokłon wojsku niebios, i tych, którzy oddają pokłon, przysięgających na JHWH i przysięgających na Milkoma,
6 i tych, którzy odwracają się od JHWH, i którzy nie szukają JHWH i nie radzą się Jego”.

⁹ Zob. A. Lange, M. Weigold, *Biblical Quotations and Allusions in Second Temple Jewish Literature*, JAJSup 5, Göttingen 2011, s. 158; zob. także M. Abegg Jr., P. Flint, E. Ulrich, *The Dead Sea Scrolls Bible*, s. 463.

¹⁰ Zob. J. Carmignac, *La Regle de la communaute*, w: J. Carmignac, P. Guilbert (red.), *Les Textes de Qumran. Traduits et annotés, I*, Paris 1961, s. 41; M. Abegg Jr., P. Flint, E. Ulrich, *The Dead Sea Scrolls Bible*, s. 463; D.W. Parry, E. Tov (red.), *The Dead Sea Scrolls Reader*, cz. 1: *Texts Concerned with Religious Law*, Leiden 2004, s. 23; A. Lange, M. Weigold, *Biblical Quotations and Allusions in Second Temple Jewish Literature*, s. 158.

Cytat z So 1,6 pojawia się w *Regule zrzeczenia* w kontekście nakazu zobowiązującego tego, który wstępuje do wspólnoty, aby oddzielił się od ludzi bezprawia, którzy zostaną ukarani i unicestwieni (IQS 5,10-13):¹¹

- 10 „(...) I umocni duszę swoją przez przymierze, że oddzieli się
od wszystkich ludzi nieprawości, kroczących
- 11 drogą bezbożności. Oni bowiem nie zostali zaliczeni do przy-
mierza Jego, ponieważ nie szukali i nie badali us-
taw Jego, aby poznać rzeczy ukryte, przez które błędzili
- 12 ponosząc winę. I rzeczy objawione wykonywali z pychą,
ściągając gniew na sąd i na zemstę zgodnie z przekleństwami
- 13 przymierza, które sprawią, że zostaną im wymierzone wyroki
wielkie, zagłada wieczna, bez reszty (...)”.

Tekst w IQS 5,10-13 stanowi kombinację kilku tekstów biblijnych, mianowicie So 1,6; Pwt 29,28; Lb 15,30; Ez 24,8 oraz Pwt 29,1, dzięki którym autor qumrański uzasadnia konieczność oddzielenia się od ludzi nieprawości.¹² Cytat z So 1,6 ma nieco zmienioną formę w porównaniu z tekstem biblijnym, co przedstawia poniższe zestawienie:

¹¹ Tekst hebrajski wraz z tłumaczeniem na język angielski, zob. E. Q i m r o n, J.H. C h a r l e s w o r t h, *Rule of the Community (IQS, cf. 4QS MSS A-J, 5Q11)*, w: J.H. C h a r l e s w o r t h i n. (red.), *The Dead Sea Scrolls: Hebrew, Aramaic, and Greek Texts with English Translations*, PTS DSSP, t. I: *Rule of the Community and Related Documents*, Tübingen 1994, s. 22-23; por. tłumaczenie na jęz. polski: W. T y l o c h, *Rękopisy z Qumran nad Morzem Martwym*, Warszawa 1997, s. 96; P. M u c h o w s k i, *Rękopisy znad Morza Martwego: Qumran, Wadi Murabba'at, Masada, Nachal Chewer*, BZ.TNT 5, Kraków 2000, s. 29.

¹² Zob. S. M e t s o, *The Textual Development of the Qumran Community Rule*, STDJ 21, Leiden 1997, s. 80; t a ż, *Creating Community Halakhah*, w: P.W. F l i n t i n. (red.), *Studies in the Hebrew Bible, Qumran, and the Septuagint. Fs E. Ulrich*, VTSup 101, Leiden 2006, s. 289; A.L.A. H o g e t e r p, *Expectations of the End: A Comparative Traditio-Historical Study of Eschatological, Apocalyptic and Messianic Ideas in the Dead Sea Scrolls and the New Testament*, STDJ 83, Leiden 2009, s. 378.

So 1,6 (TM):

ואשר לא־בקשו את־יהוה ולא דרשהו

„i którzy nie szukają JHWH i nieradzą się Jego”

IQS 5,11:

כִּיא לוא בקשו ולוא דרשהו בחוקיהו

„ponieważ nie szukali i nie badali ustaw Jego”

Zarówno prorok Sofoniasz przedstawiając bałwochwalców (המשחחיים – „ci, którzy oddają pokłon”), jak i autor IQS, opisując postępowanie ludzi nieprawości (אנשי העול), używają dwóch czasowników w formie negatywnej, mianowicie בש („szukać”, „wzywać”, „radzić się”) oraz דרש („badać”, „radzić się”, „szukać”, „otaczać czcią”).

Warto zauważyć, że w najbliższym kontekście obydwu tych tekstów – tj. So 1,6 oraz IQS 5,11 – pojawia się motyw przysięgi. W So 1,5 ludzie dopuszczających się bałwochwalstwa prorok charakteryzuje jako przysięgających jednocześnie na JHWH oraz na Milkoma. W IQS 5,8 stwierdza się, że kto pragnie przystąpić do wspólnoty, musi zobowiązać się przysięgą, że nawróci się do Prawa i oddali się od ludzi bezbożnych.

W bezpośrednim następstwie tych obydwu omawianych tekstów następuje opis ukarania bezbożnych. W So 1,7-18 znajduje się zapowiedź nadchodzącego „dnia JHWH”, a jego rezultatem będzie wymierzenie kary wszystkim, którzy grzeszyli i odrzucili Boga. W IQS 5,12 stwierdza się, że ludzie bezbożni zostaną osądzeni i unicestwieni.

4Q464 (= 4QWykład na temat patriarchów).¹³ Dokument składa się z jedenastu fragmentów, ale tekst zachował się w złym stanie

¹³ Tekst opublikowali: E. Eshel, M.E. Stone, 464. *4QExposition on the Patriarchs*, w: M. Broshi i in. (red.), *Qumran Cave 4. XIV. Parabiblical Texts*,

i jest bardzo fragmentaryczny. Dane paleograficzne wskazują, że rękopis został spisany pismem herodiańskim (30 r. przed Chr. – 70 r. po Chr.). Tekst 4Q464 należy do grupy pism parabiblijnych. Treścią kompozycji są wydarzenia z życia patriarchów, w opisie których autor, wykorzystując materiał biblijny, dodaje liczne szczegóły nieznane z Księgi Rodzaju.¹⁴

W 4Q464 frag. 3, kol. 1, linii 9 znajduje się cytat z So 3,9¹⁵ („Bo wtedy przywrócę ludom wargę czystą, aby przywołać ich wszystkich w imię JHWH, aby służyli Jemu jednym ramieniem”). Tekst 4Q464 frag. 3, kol. 1 przedstawia się następująco:

1	„[...]
2	[...]
3	[...] niewolnik
4	[...] w jednym
5	[...] pomieszanie
6	[...] Abrahamowi
7	[...] na zawsze, gdyż on
8	[...]czytał w świętym języku
9	[...] przywrócę] ludom wargę czystą
10	[...] vacat”

Part 2, DJD 19, Oxford 1995, s. 215-230 (+ pl. XXVIII); zob. także J.H. Charlesworth, C.D. Elledge, *Exposition on the Patriarchs (4Q464 = 4QExPat)*, w: J.H. Charlesworth, i in. (red.), *The Dead Sea Scrolls. Hebrew, Aramaic, and Greek Texts with English Translations*, PTSDSSP, t. 6B: *Pesharim, Other Commentaries, and Related Documents*, Tübingen-Louisville 2002, s. 274-285.

¹⁴ Zob. P. Muchowski, *Komentarze do rękopisów znad Morza Martwego*, s. 148-149; Zob. A. Feldman, *Rewritten Scripture: Narrative and Law*, w: D. Dimant, A. Feldman, L. Goldman, *Scripture and Interpretation: Qumran Texts that Rework the Bible*, BZAW 449, Berlin-Boston 2014, s. 130-132.

¹⁵ Zob. M. Abegg Jr., P. Flint, E. Ulrich, *The Dead Sea Scrolls Bible*, s. 463; A. Lange, M. Weigold, *Biblical Quotations and Allusions in Second Temple Jewish Literature*, s. 158.

W zachowanym fragmentarycznie tekście pojawia się kilka ważnych terminów. W linii 5 występuje słowo „pomieszanie”,¹⁶ co wydaje się nawiązywać do pomieszenia języka budowniczych miasta i wieży Babel (Rdz 11,1-9). Wzmianka o Abrahamie (linia 6) oraz o „świętym języku” (linia 8) może nawiązywać do motywu, który pojawia się w *Księdze Jubileuszów*, gdzie jest mowa o tym, że z rozkazu Boga anioł nauczył Abrahama języka hebrajskiego:¹⁷ „Otworzyłem więc jego usta, uszy i wargi i zacząłem mówić do niego po hebrajsku, w języku stworzenia. Wziął on księgi swego ojca – były one spisane po hebrajsku – i przepisał je. Od tego czasu zaczął je studiować, ja zaś mówiłem mu wszystko, czego nie był w stanie zrozumieć” (*Jub* 12,26-27).

Wyrażenie „na zawsze” (linia 7) może nawiązywać do obietnicy, na mocy której Bóg dał Abrahamowi i jego potomstwu ziemię Kanaan „na zawsze” (Rdz 13,15). Jednak w kontekście cytatu z So 3,9 znajdującego się w linii 9 można przypuszczać, że zwrot „na zawsze” ma tutaj konotacje eschatologiczne i wyraża myśl o przywróceniu jednego języka dla całej ludzkości w czasach ostatecznych. Warto zauważyć, że w *Midraszu Tanhuma* pojawia się podobne połączenie motywu pomieszenia języka budowniczych wieży Babel z przywróceniem w czasach eschatologicznych języka hebrajskiego dla wszystkich ludzi, co jest odnoszone do proroctwa Sofoniasza:¹⁸ „Chodźcie,

¹⁶ Słowo to zachowało się w stanie uszkodzonym i jest różnie rekonstruowane: wydawcy tekstu 4Q464 w DJD 19 (E. Eshel, M.E. Stone, 464. *4QExposition on the Patriarchs*, s. 219, 221) uzupełniają je jako נבלה (tj. nifal ptc. f. s.), natomiast A. Feldman (opierając się na ustnej sugestii E. Qimrona, *Rewritten Scripture: Narrative and Law*, s. 135, 137), proponuje czytać je jako תבלה (tj. forma rzeczownikowa w st. cstr., od: תבלה, „pomieszanie”). Jednak bez względu na różne propozycje uzupełnienia tego słowa, wszyscy uczeni wskazują na ten sam rdzeń, mianowicie בבל, „mieszać”, „pomieszać”.

¹⁷ Zob. J.C. Vanderkam, *The Book of Jubilees: Translation*, CSCO 511, Scriptorum Aethiopicum, 88, Louvain 1989, s. 73-74; por. A. Kondracki, *Księga Jubileuszów*, w: R. Rubinkiewicz (red.), *Apokryfy Starego Testamentu*, PSB 13, Warszawa 1999, s. 286.

¹⁸ Zob. J.T. Townsend, *Midrash Tanhuma. Translated into English with Introduction, Indices, and Brief Notes (S. Buber Recension)*, t. I: *Genesis*, Hoboken 1989, s. 60.

zstąpmy i pomieszajmy tam ich język» (Rdz 11,7). Gdy Święty pomieształ ich język, żaden z nich nie znał języka drugiego. W jakim języku oni rozmawiali? To był język święty, a więc ten, za pomocą którego świat został stworzony. W tym świecie ludy i narody nie zgadzały się ze Świętym, ale w świecie przyszłym wszystkie one będą zgodnie Mu służyć, jak zostało powiedziane: «Bo wtedy przywrócę ludom wargę czystą, aby przywołać ich wszystkich w imię JHWH, aby służyli Jemu jednym ramieniem» (So 3,9)” (Tanhuma, Noe).

Zachowane w linii 9 słowa „[przywrócę] ludom wargę czystą”, które są cytatem z So 3,9, wskazują na przekonanie autora 4Q464, że wszystkie ludy będą w przyszłości czciły Boga posługując się językiem świętym, tj. hebrajskim.¹⁹ Tekst z So 3,9 stanowi część prorocstwa pocieszającego, w którym Bóg zapowiada przyszłe zbawienie (3,9-20). Cytując So 3,9, autor 4Q464 wyraża myśl o tym, że w czasach eschatologicznych wszystkie ludy i narody będą posługiwać się „czystą mową”, a więc będą zgodnie wielbić Boga, co jest cofnięciem przekleństwa ciężącego na ludzkości od czasu ukarania budowniczych wieży Babel polegającego na pomieszaniu ich języka i rozproszeniu po całej ziemi. Innymi słowy, według autora 4Q464 – podobnie jak według proroka Sofoniasza – ludzie podzieleni ze względu na wielość i różnorodność języków zostaną w przyszłości zjednoczeni dzięki jednemu językowi, w którym będą czcić i wychwalać Boga, a tym językiem będzie hebrajski.²⁰ Wydaje się, że

¹⁹ Wyrażenie „język święty” w późniejszej literaturze rabinicznej jest częstym określeniem języka hebrajskiego (np. m. *Sota*, 7,2; 8,2; b. *Sabbat*, 40b b. *Sanhedrin*, 21b; b. *Sabbat*, 40b), Zob. A. Feldman, *Rewritten Scripture: Narrative and Law*, 138; S. Reed, *The Linguistic Diversity of the Texts Found at Qumran*, w: S.W. Crawford, C. Wassen (red.), *The Dead Sea Scrolls at Qumran and the Concept of a Library*, STDJ 116, Leiden 2015, s. 140.

²⁰ Zob. E. Eshel, M.E. Stone, 464. *4QExposition on the Patriarchs*, DJD 19, s. 220; E. Eshel, *Hermeneutical Approaches to Genesis in the Dead Sea Scrolls*, w: J. Frishman, L. van Rompay (red.), *The Book of Genesis in Jewish and Oriental Christian Interpretation: A Collection of Essays*, Traditio Exegetica Graeca 5, Louvain 1997, s. 6-7; A. Feldman, *Rewritten Scripture: Narrative and Law*, s. 138; T.H. Lim, *The Qumran Scrolls, Multilingualism, and Biblical Interpretation*, w: J.J. Collins, R.A. Kugler (red.), *Religion in the Dead Sea Scrolls*, SDSSRL,

w 4Q464 frag. 3 pojawia się połączenie trzech motywów, mianowicie pomieszanie języków w opowiadaniu o wieży Babel (Rdz 11,1-9), utracenie przez ludzkość używania języka hebrajskiego i ponowne jego wznowienie przez Abrahama (*Jub* 12,26-27) oraz powszechne używanie języka hebrajskiego w czasach eschatologicznych przez wszystkich ludzi czczących Boga (So 3,9).²¹

IQS (= IQReguła zrzeczenia). W IQS 10,22 (par. 4Q260 frag.1, kol. 5, linia 3) pojawia się prawdopodobna aluzja do So 3,13.²² Tekst So 3,13 będący częścią proroctwa o charakterze pocieszającym, w którym Bóg zapowiada przyszłe zbawienie, gdzie adresatem są ocaleni spośród Judy określani jako „reszta Izraela” (3,11-13), przedstawia się następująco: „Reszta Izraela nie będzie czynić nieprawości, i nie będzie mówić kłamstwa, i nie znajdzie się w ich ustach język fałszu ...”

Tekst w IQS 10,22 jest częścią hymnu wysławiającego Boga, którego treść stanowi przypomnienie głównych norm jakimi powinien kierować się każdy członek wspólnoty oraz obowiązków wobec Boga i bliźnich (IQS 10,9-11,22). Tekst IQS 10,21-23 przedstawia się następująco:²³

Grand Rapids-Cambridge 2000, s. 67; P. M u c h o w s k i, *Komentarze do rękopisów znad Morza Martwego*, s. 149; W. F. S m e l i k, *Rabbis, Language and Translation in Late Antiquity*, Cambridge 2013, s. 46; S. R e e d, *The Linguistic Diversity of the Texts Found at Qumran*, s. 140.

²¹ Zob. E. S h e l, *Hermeneutical Approaches to Genesis in the Dead Sea Scrolls*, s. 7; podobna myśl pojawia się w *Testamentach dwunastu proroków*: „I będzie jeden lud Pana i jeden język (...), a wszystkie narody chwalić będą Pana na wieki” (*Testament Judy*, 25,3-5).

²² Zob. A. L a n g e, M. W e i g o l d, *Biblical Quotations and Allusions in Second Temple Jewish Literature*, s. 158.

²³ Tekst hebrajski wraz z tłumaczeniem na język angielski, zob. E. Qimron, J.H. Charlesworth, *Rule of the Community (IQS, cf. 4QS MSS A-J, 5Q11)*, s. 46-47; por. tłumaczenie na jęz. polski: W. T y l o c h, *Rękopisy z Qumran nad Morzem Martwym*, s. 112; P. M u c h o w s k i, *Rękopisy znad Morza Martwego*, s. 37.

- 21 „(...) I Beliala nie będę przechowywać w sercu moim, i nie
usłyszysz się z ust moich
- 22 głupoty. I fałsz, przewinienie, i oszustwa, i kłam-
stwa nie znajdują się na wargach moich. I owoc świętości bę-
dzie na języku moim, a obrzydliwości
- 23 nie znajdzie się na nim ...”

Prorok Sofoniasz, podając charakterystykę nowej społeczności określonej jako „reszta Izraela”, która dostąpi w przyszłości zbawienia, po ogólnym stwierdzeniu, że nie będzie ona czynić nieprawości (עולה), wymienia brak grzechów związanych z mówieniem. Prawdziwi wyznawcy Boga nie będą mówić kłamstwa (כזב) oraz nie będą posługiwać się językiem fałszu (לשון תרמית), co jest synonimem oszustwa, fałszu, kłamstwa, przewrotności i zdrady.

Autor qumrański, dziękując Bogu za pomoc i ocalenie (IQS 10,17), wyznaje, że będzie wystrzegał się popełniania zła, zwłaszcza grzechów związanych z mówieniem. Wymieniając poszczególne grzechy, łączy je z częściami ciała, które są ukazane jako źródło ich powstania: usta nie wypowiedzą głupoty (גבליח), na wargach nie będzie fałszu (כחש), przewinienia (עון), oszustw (מרמות) i kłamstw (כזבים), a język nie będzie mówił obrzydliwości (שקוצים).

IQH (= IQHodajot a).²⁴ W *Zwoju hymnów* znajdują się dwie aluzje do Księgi Sofoniasza (So 1,15: „Dzień ten będzie dniem zapalczowości, dniem ucisku i niedoli, dniem zagłady i spustoszenia, dniem ciemności i mroku, dniem obłoku i chmury”), mianowicie w IQH 13,32 oraz 17,6.²⁵ W obu tekstach autor qumrański wykorzystuje ter-

²⁴ Podział na poszczególne hymny oraz numeracja kolejnych linii tekstu w kolumnach jest podana według rekonstrukcji, którą proponują E.M. Schuller, C.A. Newsom, *The Hodajot (Thanksgiving Psalms): A Study Edition of IQHa*, SBL.EJIL 36, Atlanta 2012; H. Stegemann, E.M. Schuller, C.A. Newsom, *Qumran Cave 1.III: IQHodayota: With Incorporation of 4QHodayota-f and IQHodayotb*, DJD 40, Oxford 2008.

²⁵ Zob. A. Lange, M. Weigold, *Biblical Quotations and Allusions in Second Temple Jewish Literature*, s. 158; zob. też J. Carmignac, *Les Hymnes*,

minologię zaczerpniętą z So 1,15 w opisie prześladowań i cierpień, które spotykają go ze strony przeciwników, mianowicie słowa שָׁאָה („zagłada”) i מְשׁוּאָה („spustoszenie”), które występują razem w tej samej kolejności, co w materiale biblijnym.

Tekst w IQH 13,32 przedstawia się następująco (w kontekście linii 31-33):

„(...) ³¹ Ogłosili ³² na cytrze zarzut przeciw mnie
i pośród harmonijnych melodii swą skargę,
wraz z z a g ł a d ą i s p u s t o s z e n i e m.
Wzburzenie og[arnęło mnie]
i męki jak bóle ³³ rodzącej”.

Tekst w 1 QH 13,32 jest częścią dłuższego opisu prześladowań, których autor hymnu doświadcza ze strony swoich przeciwników wywodzących się spośród członków wspólnoty (IQH 13,24-38). Psalmista skarży się, że dawni jego współtowarzysze i przyjaciele powstali przeciw niemu, szerzą oszczerstwa i kłamstwa, są pełni zazdrości i obmyślają jego zgubę. Z powodu doznanych cierpień życie autora hymnu stało się pełne bólu, łez, zgryzoty i goryczy.

Podobny wydzźwięk ma tekst w IQH 17,6, który przedstawia się następująco (w kontekście linii 5-7):

„(...) ⁵ Wytchnienia pragną oczy moje,
i [siła] moja pozostaje ode mnie ⁶ daleko,
i życie moje jest na krawędzi.
A co do mnie,
o d z a g ł a d y d o s p u s t o s z e n i a,
o d b ó l u d o z a r a z y,
o d b o l e ś c i ⁷ d o c i e r p i e ń,
r o z w a ż a d u s z a m o j a c u d o w n e d z i e ł a t w o j e”.

---

w: J. C a r m i g n a c, P. G u i l b e r t (red.), *Les Textes de Qumran. Traduits et annotés*, I, s. 219, 243; M. M a n s o o r, *The Thanksgiving Hymns. Translated and Annotated with an Introduction*, STDJ 3, Leiden 1961, s. 139, 158.

Autor hymnu skarży się, że dotknęło go cierpienie, z powodu którego znalazł się w śmiertelnym niebezpieczeństwie (IQH 17,2-6). Jednak mimo nieszczęść, które go dotknęły, pozostaje wierny Bogu i dziękuje za Jego miłosierdzie (IQH 17,6-8).

W obu tekstach – tj. IQH 13,32 oraz 17,6 – w opisie swoich cierpień autor hymnu używa pary słów *שאה / משיאה* („zagłada”, „spustoszenie”), które w zwojach qumrańskich pojawiają się jedynie w tych dwóch miejscach, natomiast w Biblii Hebrajskiej – oprócz So 1,15 – występują jeszcze w Księdze Hioba (Hi 30,3; 38,27).²⁶

4Q382 (= 4QParafraza Ksiąg królewskich).²⁷ Dokument został zapisany pismem hasmonejskim datowanym na początek I w. przed Chr. i zachował się na papirusowym zwoju w postaci 152 fragmentów, z których znaczna część jest bardzo mała, zaledwie kilka z nich zawiera nieco więcej tekstu. Treść zachowanych fragmentów wskazuje, że tekst 4Q382 miał charakter narracyjny i nawiązywał do materiału biblijnego znanego z Ksiąg Królewskich.²⁸

W 4Q382 frag. 9, linii 4 prawdopodobnie znajduje się aluzja do So 1,5 („i tych, którzy na dachach oddają pokłon wojsku niebios...”).²⁹ Zachowany tekst frag. 9 jest bardzo fragmentaryczny:³⁰

²⁶ Zob. J. A. Hughes, *Scriptural Allusions and Exegesis in the Hodayot*, STDJ 59, Leiden 2006, s. 176; zob. też M. Mansoor, *The Thanksgiving Hymns*, s. 158.

²⁷ Tekst opublikował: S. Olyan, 382. *4Qpap paraKings et al.*, w: H. Attridge i in. (red.), *Qumran Cave 4. VIII. Parabiblical Texts, Part 1*, DJD 13, Oxford 1994, s. 363-416 (+ pl. XXXVIII-XLI); zob. też A. Feldman, *The Dead Sea Scrolls Rewriting Samuel and Kings: Texts and Commentary*, BZAW 469, Berlin-Boston 2015, s. 54-150.

²⁸ Zob. *tamże*, s. 54-55; zob. P. Muchowski, *Komentarze do rękopisów znad Morza Martwego*, s. 214.

²⁹ Zob. A. Lange, M. Weigold, *Biblical Quotations and Allusions in Second Temple Jewish Literature*, s. 158.

³⁰ Tłumaczenie tekstu na jęz. polski według rekonstrukcji tekstu hebrajskiego w: A. Feldman, *The Dead Sea Scrolls Rewriting Samuel and Kings*, s. 64-65.

- 1 „[...]”
 2 [...] teraz i wiarygodne jest to, co zostało ustanowione [...]
 3 [...] i Chobab i Mattaniasz, ci, którzy służą [...]
 4 [...ci, którzy oddają pok]ł on i czczą
 wojsko niebios[...]
 5 [... czy wi]esz, że dziś /// zabierze [...]
 6 [...] i powiedział Elia]sz do Elizeusza: Pozostań synu [mój tutaj ...]
 7 [...] i na życie] twoje, nie opuszczę cię [...]
 8 [synowie proroków, k]tórzy byli w Jerycho [...]
 9 [...] język wasz [...]
 10 [...] każdy, kto zstępuje do krainy mi[lczenia...]
 11 [...]”

Chociaż tekst zachował się w bardzo złym stanie, to można przypuszczać, że oryginalnie zawierał on opis odejścia Eliasza (2Krl 2,1-11). Tekst w liniach 5-8 jest cytatem z 2Krl 2,3-5,³¹ natomiast w następnych liniach najprawdopodobniej znajdowała się parafraza żalu Elizeusza po odejściu Eliasza oraz nawiązanie w linii 10 do Ps 115,17: „Nie umarli wychwalają JH, i nie ci wszyscy, którzy zstępują do krainy milczenia”.³²

Ze względu na uszkodzenie tekstu w liniach 1-4, nie jest możliwe wyciągnięcie jakichkolwiek pewnych wniosków. W linii 1 zachowało się jedynie kilka liter. Natomiast, mając na uwadze odwołanie się

³¹ Warto zwrócić uwagę na praktykę kopisty rękopisu 4Q382 w odniesieniu do zapisu imienia własnego Boga, tj. JHWH. W linii 5 zamiast Tetragrammatonu pojawiają się cztery ukośne kreski reprezentujące cztery spółgłoski imienia Bożego. Podobny sposób zapisu pojawia się również w innych zwojach (4Q306 frag. 3, linia 5; XHev/Se 6 frag. 2, linia 7), zob. A. F e l d m a n, *The Dead Sea Scrolls Rewriting Samuel and Kings*, s. 67; szerzej na ten temat zob. E. T o v, *Scribal Practices and Approaches Reflected in the Texts Found in the Judean Desert*, STDJ 54, Leiden 2004, s. 218-221.

³² Zob. A. F e l d m a n, *The Dead Sea Scrolls Rewriting Samuel and Kings*, s. 67-68; zob. też J. T r e b o l l e, *Qumran Fragments of the Books of Kings*, w: A. L e m a i r e, B. H a l p e r n (red.), *The Books of Kings: Sources, Composition, Historiography and Reception*, VTSup 129, Leiden-Boston 2010, s. 28.

do 2Krl 2,3-5, można przypuszczać, że autor 4Q382 w linii 2 wyraża myśl o tym, iż odejście Eliasza było rezultatem postanowienia Bożego. W linii 3 pojawiają się dwa imiona własne, tj. Chobab i Mattaniasz,³³ którzy są określani jako „ci, którzy służą”, tj. słudzy (המשרתים). Trudno jednoznacznie stwierdzić, czy Chobab i Matatiasz to imiona synów proroków z Betel, o których jest mowa w linii 5, na co mógłby wskazywać ten sam rdzeń, tj. שרת („być sługą”, „służyć”) użyty w określeniu Elizeusza jako sługi Eliasza: „i stał się sługą jego [וישרתהו]” (1Krl 12,21), czy też są to imiona osób, do których odnosi się słowa z linii następnej o służeniu wojsku niebios, a w takim razie chodziłoby o bałwochalców.³⁴ Ponieważ osoby o imionach Chobab i Mattaniasz nie pojawiają się w biblijnym cyklu o Eliaszu i Elizeuszu, dlatego ich obecność w 4Q382 jest materiałem dodanym do relacji znanej z Ksiąg Królewskich.

Pojawiająca się w linii 4 wzmianka o oddawaniu czci „wojsko niebios” (לצבא השמים) może stanowić aluzję do So 1,5, gdzie prorok działający w czasach króla judzkiego Jozjasza potępia kult bałwochwalczy praktykowany przez mieszkańców Jerozolimy, „i tych, którzy na dachach oddają pokłon wojsku niebios [לצבא השמים]”. Warto zauważyć, że o oddawaniu czci na dachach wspomina również prorok Jeremiasz: „I będą domy Jerozolimy i domy królów Judy nieczyste, podobnie jak miejsce Tofet; wszystkie domy, na których dachach palono kadzidło dla całego wojska niebios i wylewano ofiary płynne dla bogów innych” (Jr 19,13). Jednakże w Jr 19,13, podobnie jak w innych tekstach biblijnych, w których potępia się kult bałwochwalczy, jest mowa o oddawaniu czci „całemu wojsku niebios [לכל צבא השמים]”, np. Pwt 4,19; 2Krl 17,16; 21,3; 23,4; 2Krn 33,3,5.³⁵

³³ Słowo ומתניהו wydawca w DJD 13 interpretuje jako „i lędźwie jej”, ale M. Bernstein wykazał, że jest to imię własne, tj. „Mattaniasz”; M. B e r n s t e i n, *Review of Qumran Cave 4, VIII: Parabiblical Texts, Part 1, by H. Attridge, et al. Discoveries in the Judean Desert 13; Oxford: Clarendon Press, 1994, DSD 4/1997*, s. 110, zob. też A. F e l d m a n, *The Dead Sea Scrolls Rewriting Samuel and Kings*, s. 66.

³⁴ Zob. *tamże*.

³⁵ Zob. S. O l y a n, 382. *4Qpap paraKings et al.*, DJD 13, s. 369.

4Q504 (4QDibHam a = 4QŚłowa ciał świętych a).³⁶ Dokument zachował się w postaci czterdziestu dziewięciu fragmentów. Dane paleograficzne wskazują, że 4Q504 został napisany pismem hasmonejskim i jest datowany na połowę II w. przed Chr. Na jego treść składają się modlitwy przeznaczone do wykorzystania w tygodniowym cyklu liturgicznym.³⁷

W 4Q504 frag. 1-2, kol. 5, linie 5-6 znajduje się prawdopodobna aluzja do So 1,18; 3,6.8.³⁸ Tekst w liniach 1-6 przedstawia się następująco:

- 1 „[...]
- 2 źródło wód żywych [...]
- 3 I służyli bogu obcemu w ziemi swojej, i wtedy ziemia ich
- 4 została spustoszona przez ich wrogów, gdyż [została wy]lana
- furia twoja,
- 5 i zapalczywość gniewu twojego w ogniu za-
- zdroszcia twojego, aby zniszczyć ją
- 6 (tak, aby nie nadawała się do) wędrowania tam i z powrotem (...)

³⁶ Tekst opublikował: M. B a i l l e t, *504. Paroles des Luminaires (i)*, w: t e n ż e, *Qumran Grotte 4. III (4Q482-4Q520)*, DJD 7, Oxford 1982, s. 137-168 (+ pl. XXLIX-LIII); zob. też D.T. O l s o n, *Words of the Lights (4Q504-4Q506 = 4QDibHam a-c)*, w: J.H. C h a r l e s w o r t h i n. (red.), *The Dead Sea Scrolls. Hebrew, Aramaic, and Greek Texts with English Translations*, PTS DSSP, t. 4A: *Pseudepigraphic and Non-Masoretic Psalms and Prayer*, Tübingen-Louisville 1997, s. 107-154.

³⁷ Zob. E. Chazon, *Words of the Luminaries*, w: L.H. S c h i f f m a n, J.C. V a n d e r K a m, (red.), *Encyclopedia of the Dead Sea Scrolls*, t. II, Oxford 2000, s. 989-990; P. M u c h o w s k i, *Komentarze do rękopisów znad Morza Martwego*, s. 185; zob. też D.K. F a l k, *Daily, Sabbath, and Festival Prayers in the Dead Sea Scrolls*, STDJ 27, Leiden 1998, s. 59-73.

³⁸ Zob. A. L a n g e, M. W e i g o l d, *Biblical Quotations and Allusions in Second Temple Jewish Literature*, s. 158; zob. także J. C a r m i g n a c, *Paroles lumineuses (4QDibrê ham-Me'orôt)*, w: t e n ż e i n. (red.), *Les Textes de Qumrân. Traduits et annotés, II*, Paris 1963, s. 307; D.T. O l s o n, *Words of the Lights (4Q504-4Q506 = 4QDibHam a-c)*, 131.

Tekst w liniach 1-6 jest częścią przeznaczoną na piątek modlitwy o charakterze pokutnym (kol. 5-6).³⁹ Treścią tego fragmentu jest spustoszenie ziemi Izraela zakończone zniszczeniem Jerozolimy, zburzeniem świątyni przez wojska Nabuchodonozora i deportacją do Babilonii rozumiane jako kara za grzechy bałwochwalstwa (por. Kpł 26,32-33; So 1,18; 3,6.8).⁴⁰

Prorok Sofoniasz, opisując konsekwencje przyszłego sądu, z niezwykłą emfazą podkreśla zaangażowanie Boga i Jego reakcję na zło popełniane przez wszystkich mieszkańców ziemi (1,18; 3,6.8):

- 1.18 „Ani srebro ich, ani złoto ich nie zdoła ich ocalić w dniu zapalczywości JHWH, i w ogniu zazdrości Jego zostanie pożarta cała ziemia, bo dokona zagłady – zaiste prze-rażającej – wszystkich mieszkańców ziemi.
- 3,6 Wytnę narody, zostaną zniszczone ich twierdze narożne, zrujnują ich ulice, że nie będzie wędrowca, zostaną spustoszone ich miasta, że nie będzie nikogo, nie będzie mieszkańca.
- 3,8 Dlatego oczekujcie Mnie – wyrocznia JHWH – w dniu, gdy powstanę na łup, bo na sąd Mój zbiorę narody, zgromadzę królestwa, aby wylać na nich przekleństwo Moje, cała zapalczywość gniewu Mojego, bo w ogniu zazdrości Mojej zostanie pożarta cała ziemia”.

W 4Q504 frag. 1-2, kol. 5, linie 5-6 pojawiają się słowa i zwroty, które występują również w Księdze Sofoniasza, co może wskazywać,

³⁹ Zob. D.K. Falk, *Daily, Sabbath, and Festival Prayers in the Dead Sea Scrolls*, s. 64; B. Nitzan, *Repentance in the Dead Sea Scrolls*, w: P.W. Flint, J.C. Vanderkam, (red.), *The Dead Sea Scrolls after Fifty Years: A Comprehensive Assessment*, t. 2, Leiden 1999, s. 162.

⁴⁰ Zob. tamże, s. 164; także, *Traditional and Atypical Motifs in Penitential Prayers from Qumran*, w: M.J. Bodai in. (red.), *Seeking the Favor of God*, t. 2: *The Development of Penitential Prayer in Second Temple Judaism*, SBL.EJIL 22, Atlanta 2007, s. 193.

że tekst w So 1,18; 3,6.8 mógł być inspiracją dla autora qumrańskiego.⁴¹ Prorok Sofoniasz dwukrotnie (1,18; 3,8) w odniesieniu do Boga mówi o Jego zazdrości w sformułowaniach „w ogniu zazdrości Jego” (קנאתו בַּאֵשׁ) i „w ogniu zazdrości Mojej” (בַּאֵשׁ קנאתי), co w 4Q504 występuje w formie באַשׁ קנאתכה „w ogniu zazdrości Twojej” (linia 5). Jediną różnicą jest inny zaimek osobowy odnoszący się do Boga, co jest uwarunkowane kontekstem wypowiedzi. Mówiąc o gniewie Bożym, prorok Sofoniasz używa zwrotu „zapalczywość gniewu Mojego” (אפי חרון), co w 4Q504 przybiera formę „zapalczywość gniewu Twojego” (חרוני אפכה). Warto również zauważyć, że w obu tekstach pojawia się ten sam rdzeń עבר („przejsć”, „przechodzić”, „wędrować”), mianowicie w So 3,6 jako עובר („wędrowiec”, „przechodzień”) oraz 4Q504 w formie מעובר („wędrowanie”) (frag. 1-2, kol. 5, linia 6).

Peszer do Księgi Sofoniasza (1Q15; 4Q170)

Wśród zwojów odnalezionych na Pustyni Judzkiej znajdują się dwa fragmentarycznie zachowane rękopisy *Peszeru do Księgi Sofoniasza* (1Q15; 4Q170), które należą do grupy tzw. peszerów ciągłych, których treść zawiera cytaty biblijne oraz krótki zazwyczaj komentarz.

1Q15 (= 1QpZeph; 1QPeszer do Księgi Sofoniasza).⁴² Rękopis 1Q15, który został zapisany pismem herodiańskim datowanym na 30 r. przed Chr. – 68 r. po Chr., zachował się w postaci jednego fragmentu zawierającego pozostałości sześciu linii tekstu. Pierwsze cztery linie zawierają cytat z So 1,18–2,2, natomiast pozostałe dwie

⁴¹ Zob. J.R. Davila, *Liturgical Works*, Eerdmans Commentaries on the Dead Sea Scrolls 6, Grand Rapids 2000, s. 261.

⁴² Tekst opublikował: J.T. Milik, *15. Commentaire de Sophonie*, w: D. Barthelemy, J.T. Milik i in. (red.), *Qumran Cave I*, DJD 1, Oxford 1955, s. 80 + pl. XV (reprint: D.W. Parry, E. Tov (red.), *The Dead Sea Scrolls Reader*, t. 2: *Exegetical Texts*, Leiden-Boston 2004, s. 92-93); zob. także M. Horgan, *Zephaniah Peshar 2 (1Q15 = 1QpZeph)*, w: J.H. Charlesworth i in. (red.), *The Dead Sea Scrolls. Hebrew, Aramaic, and Greek Texts with English Translations*, PTS DSSP, t. 6B: *Pesharim, Other Commentaries, and Related Documents*, s. 191-193.

obejmowały komentarz.⁴³ Ze względu na zły stan zachowania tekstu nie jest pewna jego rekonstrukcja zaproponowana przez wydawcę 1Q15 w DJD 1 (tj. J.T. Milika):⁴⁴

- 1 „[w dniu zapalczywości JHWH, i w ogniu zaz]drości Jego zosta-
nie pożar[ta cała ziemia, bo dokona zagłady, zaiste]
- 2 [przerażającej, wszystkich mieszkań]ców ziemi. Groma[dźcie się
razem, gro]madź[cie]
- 2a [zanim zrodzi się postanowienie,] (że) jak plewa przeminie dzień
[...]
- 3 [narodzie bez wstydu, zanim nie nadejdzie na wa]s zapalczywość
gniewu J[HWH]
- 4 [zanim nie nadejdzie na was dzień gnie]wu JHWH. Wyjaśnienie
- 5 [tego słowa odnosi się do wszystkich mieszkań]ców] ziemi Judy.
Gniew [JHWH]
- 6 [przyjdzie na was...] i oni będą [...]"

Między linią 2 a linią 3 zachowało się kilka liter, które J.T. Milik identyfikuje jako cytat z So 2,2a („jak plewa przeminie dzień”). Wydawca sugeruje, że cała linia 2a została pominięta przez kopistę w wyniku błędu (tj. *homioarkton*), ponieważ wszystkie trzy części So 2,2 (a, b, c) zaczynają się od słowa בטרם („zanim”), co ukazuje zestawienie:

בטרם לרת חק כמין עבר יום	2a
בטרם לאיבוא עליכם חרון אףיהוה	2b
בטרם לאיבוא עליכם יום אףיהוה	2c

⁴³ Zob. M. H o r g a n, *Pesharim: Qumran Interpretations of Biblical Books*, CBQ.MS 8, Washington 1979, s. 63; T.H. L i m, *Pesharim, Companion to the Qumran Scrolls*, London-New York 2002, s. 37; P. M u c h o w s k i, *Komentarze do rękopisów znad Morza Martwego*, s. 124.

⁴⁴ Nieco inną rekonstrukcję proponuje J. C a r m i g n a c, *Notes sur les Pesharim*, RQ 3/1962-1963, s. 519-520; M. H o r g a n, *Pesharim: Qumran Interpretations of Biblical Books*, s. 64; t a ż, *Zephaniah Pesher 2 (1Q15 = 1QpZeph)*, s. 191-193.

„Zanim zrodzi się postanowienie, [że] jak plewa mija dzień,
zanim nie nadejdzie na was zapalczywość gniewu JHWH,
zanim nie nadejdzie na was dzień gniewu JHWH”.

Kopista qumrański, cytując tekst So 2,2, pominął w. 2b z powodu powtarzających się słów יום ... בטרם w ww. 2a oraz 2c. Pominięte wyrażenie zostało następnie dodane między liniami 2 i 3.

W linii 4 zachowało się słowo פֶּשֶׁר („wyjaśnienie”), które rozpoczęła komentarz do uprzednio cytowanego tekstu z So 1,18-2,2 (linie 5-6), z którego, niestety, zachowało się jedynie kilka pojedynczych liter i dwa wyrażenia, mianowicie אֶרֶץ יְהוּדָה („ziemia Judy” – linia 5) oraz וְהָיָה („i oni będą” – linia 6).⁴⁵ Mając na uwadze eschatologiczny charakter cytatu z So 2,18 – 2,2, można przypuszczać, że komentarz zawierał interpretację dotyczącą wspólnoty qumrańskiej w perspektywie czasów ostatecznych.⁴⁶

Warto zauważyć, że w zachowanym cytacie z So 1,18 – 2,2 imię własne Boga, tj. JHWH, jest pisane za pomocą pisma starohebrajskiego, co może wskazywać, że taką praktykę stosowano w całym dokumencie. Podczas gdy w linii 4 zachował się zapis całego imienia, to w linii 3 czytelna jest pierwsza litera.

4Q170 (= 4QpZeph; 4QPeszer do Księgi Sofoniasza).⁴⁷ Rękopis 4Q170 zachował się w dwóch małych fragmentach. Fragment zawiera

⁴⁵ W linii 5 zachowała się litera ם oraz kolejna mało czytelna, co J.T. Milik rekonstruuje jako [יהוה] אָרֶץ „gniew [JHWH]”, natomiast M. Horgan czyta jako [... ך] אָרֶץ „któ[ry...]”.

⁴⁶ Zob. M. Horgan, *Pesharim: Qumran Interpretations of Biblical Books*, s. 64; P. Muchowski, *Komentarze do rękopisów znad Morza Martwego*, s. 124.

⁴⁷ Tekst opublikował: J.M. Allegro, 170. *Commentary on Zephaniah*, w: J.M. Allegro, A.A. Anderson (red.), *Qumran Cave 4. I (4Q158-4Q186)* (DJD 5), Oxford 1968, s. 42 + pl. XIV (reprint: D.W. Parry, E. Tov (red.), *The Dead Sea Scrolls Reader*, t. 2: *Exegetical Texts*, s. 92-93); zob. też M. Horgan, *Zephaniah Peshar 1 (4Q170 = 4QpZeph)*, w: J.H. Charlesworth, i in. (red.), *The Dead Sea Scrolls. Hebrew, Aramaic, and Greek Texts with English Translations*, PTS DSSP, t. 6B: *Pesharim, Other Commentaries, and Related Documents*, s. 187-189.

część cytatu z So 1,12-13, natomiast w fragmencie zachował jedynie częściowo uszkodzone słowo לַמְשִׁיחָה („[przeznaczone] na rabunek”), co sugeruje cytat z So 1,13 oraz wyrażenie על פְּשָׁרוֹ („wyjaśnienie tego dotyczy”), stanowiące wprowadzenie do komentarza. Ze względu na bardzo mało zachowanego tekstu, nie jest możliwe dokonanie pewnej identyfikacji i rekonstrukcji, tym bardziej że nie jest pewna aranżacja fragmentów, której dokonał wydawca w DJD 5 (tj. J.M. Allegro):⁴⁸

Rekonstrukcja 4Q170 przedstawia się następująco (wg J. Strugnell, M. Horgan):⁴⁹

- 1 „[Nie uczyni dob]rze JHWH, i nie uczyni źle. I będzie [bogactwo ich (przeznaczona) na rabunek, i domy ich (przeznaczone) na spustoszenie. Wyjaśnienie tego ...]
- 2 [...] on nie pożre [...]
- 3 [I jak powiedział: I będzie bogactwo ich (przeznaczona) na rabunek. [Wyjaśnienie tego...]
- 4 [I będą budowali domy, lecz nie zamieszkają (w nich).] Wyjaśnienie tego dotyczy [...]

Zachowany tekst 4Q170 jest komentarzem do materiału biblijnego, w którym stwierdza się, że Bóg przeszuka Jerozolimę, aby znaleźć i ukarać tych, którzy mówią: „«Nie uczyni dobrze JHWH, i nie uczyni źle». I będzie bogactwo ich (przeznaczona) na rabunek, i domy ich (przeznaczone) na spustoszenie. I będą budowali domy, lecz nie zamieszkają (w nich)” (So 1,12-13).

⁴⁸ Zob. M. Horgan, *Pesharim: Qumran Interpretations of Biblical Books*, s. 191; M.J. Bernstein, *Introductory Formulas for Citation and Re-Citation of Biblical Verses in the Qumran Pesharim: Observations on a Peshar Technique*, w: tenże, *Reading and Re-Reading Scripture at Qumran*, STDJ 107, t. II, Leiden 2013, s. 653.

⁴⁹ Taką propozycję aranżacji dwóch fragmentów rękopisu 4Q170, w której można zidentyfikować cztery linie tekstu, podaje J. Strugnell, *Notes en marge du volume V des "Discoveries in the Judaean Desert of Jordan"*, RQ 7/1969-1971, s. 210-211 oraz M. Horgan, *Pesharim: Qumran Interpretations of Biblical Books*, s. 192, natomiast J.M. Allegro, *170. Commentary on Zephaniah*, DJD 5, s. 42 rekonstruuje 4Q170 jako dwie linie tekstu.

Treść komentarza nie jest znana, ponieważ oprócz formuły wstępnej על פשרי („wyjaśnienie tego dotyczy” – linia 4) oraz wyrażenia יוכל לרא („on nie pozre” – linia 2), nie zachowało się nic więcej.

* * *

Księga Sofoniasza – podobnie jak pozostałe księgi prorockie – cieszyła się popularnością i uznaniem wśród członków społeczności qumrańskiej, o czym świadczy pięć rękopisów biblijnych tej księgi, w tym cztery hebrajskie (4Q77-78, 4Q82, Mur 88) i jeden grecki (8Hev 1), cytaty w *Regule zrzeczenia* (IQS 5,11 = So 1,6) i w *Wykładzie na temat patriarchów* (4Q464 frag. 3, kol. 1, linia 9 = So 3,9), wyraźne aluzje w *Regule zrzeczenia* (IQS 10,22; par. 4Q260 frag.1, kol. 5, linia 3 = So 3,13), dwie w *Zwoju hymnów* (IQH 13,32 i 17,6 = So 1,15), w *Parafrazie Ksiąg królewskich* (4Q382 frag. 9, linia 4 = So 1,5), w *Słowach ciał świecących* (4Q504 frag. 1-2, kol. 5, linie 5-6 = So 1,18; 3,6.8), jak również zachowany w postaci dwóch zwojów *Peszer do Księgi Sofoniasza* (1Q15; 4Q170). Choć odnalezione pozostałości *Peszeru do Księgi Sofoniasza* są bardzo fragmentaryczne i nie zawierają wiele treści, to jednak sam fakt ich istnienia świadczy o tym, że biblijna Księga Sofoniasza była przedmiotem studiów prowadzonych przez członków wspólnoty, a jej tekst posłużył za źródło komentarza.

ks. Marek PARCHEM

Słowa kluczowe: Księga Sofoniasza, Qumran, rękopisy biblijne, cytaty i aluzje, Peszer do Księgi Sofoniasza

Keywords: Book of Zephaniah, Qumran, biblical manuscripts, quotations and allusions, The Peshet Zephaniah

**The Book of Zephaniah at Qumran:
Biblical Manuscripts (4Q78-79, 4Q82), Quotations and Allusions
in the Non-Biblical Scrolls (CD, 4Q163, 4Q177, 4Q434)
and "The Peshet Zephaniah" (1Q15, 4Q170)**

Summary

Like other prophetic texts, the Book of Zephaniah enjoyed popularity and recognition by the members of the Qumran community. This is testified to by five biblical manuscripts of that book, four in Hebrew (4Q77-78, 4Q82, Mur 88) and one in Greek (8Hev 1), quotations in the *Rule of the Community* (IQS 5:11 = Zeph 1:6) and in the *Exposition on the Patriarchs* (4Q464 frg. 4, col. 3, line 9 = Zeph 3:9), direct allusions in the *Rule of the Community* (IQS 10:22; par. 4Q260 frg. 1, col. 3, line 3 = Zeph 3:13), allusions in the *Thanksgiving Scroll* (1QH 13:32 and 17:6 = Zeph 1:15), in the *Paraphrase of the Books of the Kings* (4Q382 frg. 9, line 4 = Zeph 1:5), in the *Words of the Lights* (4Q504 frg. 1-2, col. 5, lines 5-6 = Zeph 1:18; 3:6.8), as well as by its existence in the form of two scrolls as the *Peshet Zephaniah* (1Q15; 4Q170). Even though the extant texts of the *Peshet Zephaniah* are highly fragmentary and do not have much content, the very fact of their existence proves that the biblical Book of Zephaniah was the subject of intense studies carried out by the members of the community, and that its text served as a source of commentary.